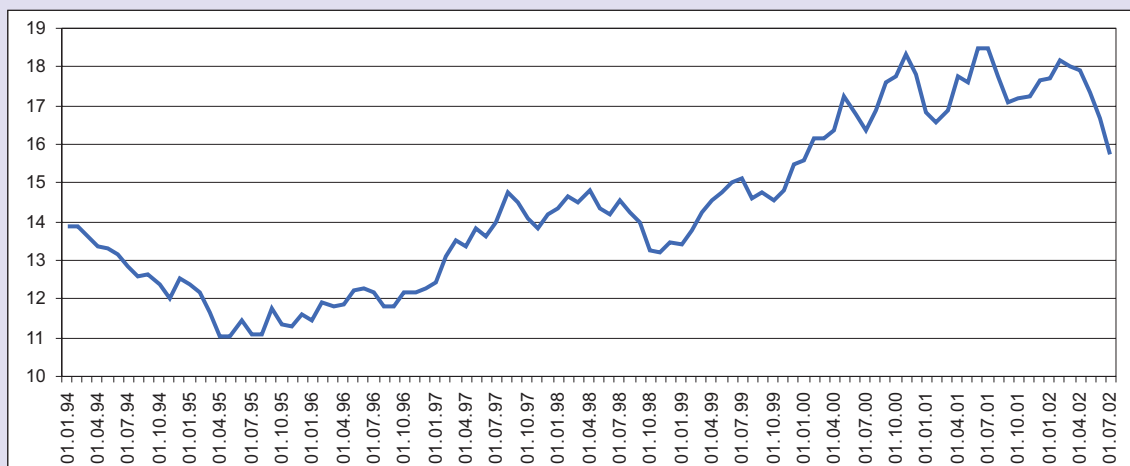

TAUSTINFO

AMEERIKA DOLLARI ODAVNEMISE MÕJU EESTI MAJANDUSE VÄLISTASAKAALULE

Viimase kümnendi jooksul on Ameerika dollari nominaalse vahetuskursi muutused Eesti krooni suhtes olnud väga ulatuslikud (vt joonis 1b). Aastail 1994–2002 ulatus dollari kursi kõikumisvahemik 11,01 kroonist dollari kohta (1. mail 1995) kuni 18,47 kroonini dollari kohta (1. juulil 2001). Kursi maksimumtase oli miinimumist 67,7% kõrgem.

Käesoleva aasta esimesel poolel asendus dollari kursi pikk tõusutrend langusega. Viimase kuue kuu jooksul on dollar märgatavalt odavnenu: võrreldes veebruari algusega oli selle kurss juulis 13% madalam, alanes ajavahemikul 1. veebruarist kuni 1. juulini 2002 18,18-lt kroonilt dollari kohta 15,76-le kroonile dollari kohta. Käesoleva aasta esimese 9 kuu madalaim dol-

Joonis 1b. Ameerika dollari nominaalkurss Eesti krooni suhtes kuuajalise intervalliga ajavahemikul jaanuar 1994 – juuli 2002

lari päevakurss krooni suhtes registreeriti 19. juulil – 15,41 krooni. Sellest odavam oli dollar viimati 1999. aasta novembris. Krooni kallinemine on tõstatanud küsimuse, millist mõju avaldab see Eesti väliskaubandusele.

Teoreetilises ja empiirilises kirjanduses eristatakse sellise mõju kahte etappi. **Esimene etapp** seisneb vahetuskursi muutusest tulenevas kaupade ja teenuste hindade muutumises nende ümberarvutamisel rahvusvääringsse. See efekt avaldub kohe.

2002. aasta esimesel poolel osteti Ameerika dollarite eest umbes 20% Eesti siseringluseks mõeldud kaupu.

Väljaveos oli dollariarvestuse osatähtsus 12%. Absoluutmahult oli sissevedu väljaveost ligi kaks korda suurem. See tähendab, et **dollari odavnemine toob muudel võrdsetel tingimustel ilmingimata kaasa kaubandusbilansi saldo paranemise**. Dollarite eest ostetavate ja müüdavate kaupade osatähtsus üldises kaubakäibes on paraku siiski nii väike, et selle soodne mõju kaubandusbilansi saldole on märgatav vaid siis, kui me käsitleme seda muust kaubandusest eraldi.

Näiteks tänava II kvartalis oli kroon dollari suhtes võrreldes aastataguse ajaga umbes 5% kallim. Muudel võrdsetel tingimustel pidanuks see parandama üldist väliskaubandusbilansi saldot vaid 0,85% SKP suhtes.

Vahetuskursi mõju uurimise **teisel etapil** käsitletakse tavaliselt selle seost tehingumahtudega. Tähtis on arvestada, et nõudluse hinnaelastsusest tulenev vahetuskursi mõju välistasakaalule on võrreldes eesimesel etapil avalduvaga vastupidine: importkaupade odavnemine võib suurendada nõudlust nende järele, samal ajal kui ekspordi kallinemise puhul on oodata vastupidist reaktsiooni. Põhiküsimuseks ongi, kumma mõju välistasakaalule on suurem, kas hindade kaudu avalduv nominaalkursi muutuste positiivne mõju või tehingumahtude kaudu avalduv negatiivne mõju¹.

Selleks, et dollari odavnemine suurendaks lõppkokkuvõttes veelgi Eesti kaubanduspuudujääki, peab tarbijate hinnatundlikkus olema piisavalt suur. Eesti väliskaubanduse praeguste proportsioonide juures peaks ekspordi- ja impordinõudluse hinnaelastsuste summa olema vähemalt 0,6–0,8². Majanduse senine areng ja läbiviidud uuringud näitavad, et nõudluse hinnatundlikkus seda kriteeriumi ei ületa. Selleks on rida põhjusi.

Kõigepealt tuleb rõhutada, et umbes kolmandik dollari eest ostetavaid kaupu tuuakse allhanke korras Eestisse töötlemiseks. Sellisel juhul sisseveo- ja väljaveotsused ühtivad.

Normaalkaubanduse (põhikaubandus ilma töötluskaupadeta) puhul on tüüpiline, et sissevedu on ületab väljavedu ligikaudu kaks korda ning suuremad dollarites tehtavad tehingud puudutavad vaid üksikuid kaubagruppe. Dollaripõhise normaalkaubanduse negatiivsest saldost langeb ligikaudu pool mineraalsete toodete arvele. Nende hulgas on ülekaalus nafta ja naftatooted. Kuna imporditava kütusel puudub samaväärne kodumaine asenduskaup, siis on vähe

alust eeldada, et kütuse odavnemine suurendab oluliselt sissevedu. Kokkuvõtvalt võib sama öelda kogu dollarite eest sisseveetava kauba kohta, st impordinõudluse hinnatundlikkus on väike ja ohtu tuleb otsida ekspordi poolelt.

Ka väljaveo puhul on mõtet tähelepanu pöörata vaid üksikutele kaubagruppidele (elusloomad, toidukaubad, keemiatooted), mille saldo on positiivne ja annab põhjust muretseda tarbijakäitumise pärast. 2001. aastal oli selliste saldode summa vaid ligi üks miljard krooni ja ekspord kolm miljardit krooni, mis on vähem kui 10% kogu normaaleksportidist. Toidukaupu ja elusloomi veetakse eelkõige SRÜsse. Näiteks 2001. aastal läks 62% välja veetud valmistoidukaupadest Venemaale (91% endise N Liidu koosseisu kuulunud riikidesse). Kuna ka keemiatoodete väljaveo puhul on tähtsaks sihtriigiks Venemaa, siis on oluline ka dollari kurss Vene rubla suhtes ehk Venemaa Keskpanga kursipoliitika. Ent isegi kui eespool nimetatud kaupade nõudlus on hinnatundlik, ei ole nende osatähtsus piisavalt suur mõjutamaks kogu kaubandusbilansi saldot.

Kokkuvõttes võib öelda, et dollari odavnemise mõju puhul maksebilansile on ülekaalus hinnaefekt ehk kaubanduspuudujäägi vähenemine. Paraku ei suuda me seda muudest mõjuritest eristada. Küll aga võib selle üldise positiivse mõju raames selgelt eristada ekspordikaupade kallinemisest tulenev vähesed nõudluse negatiivne mõju teatud tööstusharude toodangule. Tulenevalt tootmise paiknemisest võib sellel olla ka regionaalne aspekt, kuna dollari kursi muutuste suhtes tundlikke kaupu toodetakse niigi kõrge töötuse tase-mega Ida-Virumaal.

¹ Kui ülekaalus on tehingumahtude kaudu avalduv kursimuutuse mõju, siis seda on majanduskirjanduses tavaks kirjeldada J-kõvera efektina. Traditsiooniliselt käsitletakse selles raamistikus rahvusvääringu odavnemist, mis põhjustab kohe (lühiajalist) väliskaubanduse puudujäägi kasvu (J-kõvera langev osa), kuid pikema aja jooksul ja terve rea tingimuste toimimisel (nt ekspordi- ja impordinõudluse suur hinnaelastsus, ja importkaupade asendatavus) peaks oluliselt suurendama konkurentsivõimet ning seega ka märkimisväärselt parandama väliskaubanduse saldot (J-kõvera kasvav osa). Rahvusvääringu kallinemise puhul on kõver J-i peegelpidi kujuline.

² Seda võib pidada ka Marshall-Lerner'i tingimuse modifikatsiooniks. Marshall-Lerner'i tingimus lähtub traditsiooniliselt olukorrast, kus sisse- ja väljavedu on tasakaalus. Tingimus loetakse kehtivaks siis, kui ekspordi- ja impordinõudluse elastsuste summa on suurem kui 1: $\eta_x + \eta_M > 1$, kus η_x ja η_M on vastavalt riigi ekspordi- ja impordinõudluse hinnaelastsus.